

שני כתובים המכחישים זה את זה

תגובה לדבריו של י"בן-נון במגדים טו

ר"י בן-נון¹ מתייחס למאמרי 'ממחרת השבת - מבט חדש' (מגדים יד [סיוון תשנ"א], עמ' 9-26) וכותב על שלשה נושאים כאחת: א. הסערה שחולל מאמרי הנ"ל אצל "קוראים חשובים" ויחסו העקרוני של ר"י בן-נון לשיטת הפרשנות של דודי הרב ר"מ ברויאר נר"ו; ב. ביקורתו של ר"י בן-נון על שיטתי בעניין "ממחרת השבת"; ג. תשובתו לביקורת (במאמר הנ"ל) על שיטתו שלו בעניין זה. אשיב אפוא לפי הסדר.

א. כל עצמה של הסערה לא נודעה לי כל עיקר, אף לא ברמז, קודם לתגובתו של ר"י בן-נון, ומשום כך איני יכול ואיני רוצה להתייחס לדברים. אף-על-פי-כן ראוי להדגיש כאן עניין אחד עקרוני: הפירוש שהצעתי למדרשם של חז"ל בפרשת "ממחרת השבת" אינו עניין כלל, ביסודו של דבר, לשיטתו של ר"מ ברויאר ביחס לביקורת המקרא. חידושו הגדול של הרב ברויאר מתייחס כל כולו לאתגר האמונתי החדש שהציבה ביקורת המקרא: כיוון שהסיקו המבקרים שקיימות בתורה לכל אורכה סתירות שיטתיות, המלמדות לדעתם על מקורות שונים, הציב כנגדם ר"מ ברויאר את פתרונו: סתירות שיטתיות אלה אמנם קיימות - אלא שהן מלמדות על מידות אלוהיות שונות, שיטתיות אף הן, שניתנו כולן מרועה אחד. כל זאת ביחס לשיטתיות שנמצאה על-ידי הביקורת בסתירות המבריחות דרך כל התורה. ברם, למעלה מאלפיים שנה כבר יודעים אנו שפה ושם, אף כי לא דרך שיטה, מצויים בתורה כתובים המכחישים זה את זה; והרי זו אחת מז' מידות של הלל הזקן (סוף ברייתא דר' ישמעאל בראש הספרא, מהדורת ר"א שושנה, ירושלים, תנש"א, עמ' 13, עיי"ש ואכ"מ), הקובעת כי פתרונם של שני כתובים המכחישים זה את זה הוא על-ידי הכרעת פשרה ביניהם - בין על-ידי כתוב שלישי ובין על-ידי סברתם של חכמים (המייסדת על רוח הקודש שבקרבם; עיין חידושי הרמב"ן לבבא בתרא, יב, ע"ב). וכדברי הראב"ד לספרא שם (מהדורת הנ"ל, עמ' 21-22): "ומזאת ההכרעה שהכריע הכתוב השלישי ותיקן השני כתובים שהיו מכחישים זה את זה למדו רבותינו למקומות אחרים, שמכחישים זה את זה ולא בא כתוב השלישי להכריע, כאותה ששנינו בסוטה וכו' וכאותה ששנינו בבכורות וכו', ואלו הכריעו ביניהם מדעתם". ברי, אף הלל הזקן לא חידש שיטה זו (וראה הערות ר"מ איש שלום לספרא שם במהדורתו); היא מצויה כבר במקרא, ובמפורש (ראה, לדוגמא מפורסמת בלבד, דבה"ב, ל"ה, ז-יז).

נמצינו למדים כי החולק על שיטת המדרש הבנויה על פתרון פשרה בין שני כתובים

¹ י"בן-נון, 'תגובות - שתיים', מגדים טו [מרחשוון תשנ"ב], עמ' 99-101.

המכחישים זה את זה, אינו חולק על שיטתו הפרשנית של הרב ברויאר, אלא על אחד מיסודותיו המובהקים ביותר של מדרש ההלכה המסור בידינו מדור דור. עד כמה שביארתי במאמרי את המדרש על "מחרת השבת" על-פי מידת שני כתובים, הדברים אינם אפוא עניין כל עיקר לשאלת ביקורת המקרא ופירושה, אלא יש בהם שחזור של מדרש הלכה קלאסי². מחלוקת תיתכן מעתה רק בשאלה אחת: האם פשרות אלה שנולדו במדרשי חז"ל הן פשרות שרירותיות בעלמא, הנובעות מן האילוץ שבסתירת הכתובים; או שמא יש להניח שסתירת הכתובים מלמדת על בחינות שונות כשיטת הר"מ ברויאר, והפשרה המדרשית באה כדי לבטאן במידת האפשר כאחת. הואיל ואיני מבין כיצד תיתכן אמונה בתורה מן השמים, או אף אמונת חכמים, על-פי הצד הראשון, הרי שבנקודה זו אמנם הלכתי בדרכו של הרב ברויאר (בעקרונה, אף כי לא בפרשה זו), וניסיתי לבאר את בחינותיהם השונות של חג השבועות ויום הביכורים, בחינות המתבטאות במידת האפשר כאחת בפשרה המדרשית שנקבעה בהלכה.

ב. אשר לביקורתו של ר"י בן-נון על שיטתי, הרי כיוון שהשגותיו מכוונות לעניין שבו נקטתי את שיטת הר"מ ברויאר, לא הבחין כנראה בדברי במלואם. שהרי ביארתי במאמרי להדיא (עמ' 11, הערה 7) כי דווקא "מן הסיבה הפשוטה שהעונות החקלאיות קשורות רק לשנת החמה" (ר"י בן-נון שם, עמ' 100), **משום כך** נקבע ט"ו בחודש כסיוס ותחילה של העונות החקלאיות: "אין לעונות השנה... תאריך... להיתלות בו, שהרי החודש כולו אינו נגזר אלא ממולד הירח - ללא כל זיקה לשמש ולעונות השנה. אך הואיל והלוח העברי שומר על התאמה לעונות השנה... נמצא שבמועד כלשהו במהלך ניסן מתחיל האביב, ובמועד כלשהו שבתשרי מתחיל הסתו, וכן כל כיו"ב... מכאן מעמדו של הט"ו בחודש: אמצע החודש, המשמש כעין ממוצע לו, מציין אותה נקודה ניידת במהלך החודש, שבה מתחילה העונה השמשית המתחלפת בו". מכאן עלתה אפוא חלוקת העונות שבתוספתא תעניות (שהובאה שם, עמ' 11-12), הפותחת כל עונה חקלאית שמשית במחצית החודש; מכאן מעמדם של ט"ו בשבט וט"ו באב, הפותחים או מסיימים עונות שמשיות; מכאן אמירת 'מוריד הטל' מט"ו בניסן, והבאת ראשית הקציר ממחרתו; ומכאן קביעת ט"ו בתשרי כחג האסיף. עיין שם. כפילותו של הלוח בהיותו מיוסד על הירח והשמש גם יחד, לא סוף דבר שאין בה כדי להקשות כלשהו על שיטתי, אלא היא העומדת אפוא בבסיסה (הכפילות המובהקת והחודרת שביקרא, כ"ג, ביחס לחג הסוכות אינה עניין לכאן, ולא נתיישרה בדברי ר"י בן-נון כל עיקר; על כך אעמוד בס"ד במקום אחר).

ג. ולבסוף, לביקורת על שיטתו של ר"י בן-נון בפרשתנו. במאמרו הראשון (מגדים יג, עמ' 35, הערה 19) ניסה ר"י בן-נון ליישב את הלשון "ממחרת השבת השביעית": לשון זו הלוא מוכיחה בבירור כי מדובר בשבת, ולא ביום-טוב, שהרי אין במציאות יום-טוב שביעי

² בהקשר זה ראוי להוסיף את שהעיר לי מיודעי ועמיתי ר"מ וייס נר"ו, כי בספרו של אביו, ר"א וייס ז"ל, מחקרים בתלמוד, ירושלים, תשל"ה, עמ' 153, נטען כי זו מחלוקת שיטתית בין חז"ל לפתות של בית שני: הראשונים פותרים כתובים המכחישים זה את זה באמצעות הכרעת פשרה, ואילו האחרונים תופסים אחד מן הכתובים לעיקר, ומניחים את השני ללא התיחסות. עיין שם בדוגמות ואכמ"ל. לשיטתי בעניין "מתרת השבת" הרי לפנינו דוגמה מובהקת לעניין זה.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

שממחרתו חל שבועות. לפיכך הציע ר"י בן-נון שם, שאמנם ראוי היה לקיים שבעה שבתונים במהלך ימי הספירה - במקביל לשבע השמיטות שבמהלך שנות היובל; אלא שהתורה לא עשתה כן בפועל, שהרי לא נזכר כל איסור מלאכה ביחס לשבתונים אלה; הללו נותרו אפוא "כרעיון נכון בלבד". על כך תמהתי במאמרי (שם, הערה 1), היכן מצינו בתורה "שבת שברעיון", שאין לה כלל קיום במציאות; ועד שאתה מסיק מהיעדר איסור המלאכה את התיאוריה המופלאה בדבר שבתונים שעלו במחשבה להיבראות אלא שלא אסתייע מילתא, ראוי לכאורה יותר להסיק מכאן את המסקנה הפשוטה והישרה, שהמדובר בשבת בראשית, כפשט לשון "שבת" בכל המקרא, שאיסורה במלאכה כבר נקבע במפורש בראש הפרק שם, ואין אפוא כל צורך באזכורו שנית. עתה בא ר"י בן-נון ומסביר מה טעם ביטלה התורה את השבתונים הללו שחידש מלבו: "כדי שלא לקבוע שתי שבתות בכל שבוע כזה". הרי הוא אפוא משיב לקושיה שכלל לא נשאלה; שכן, כאמור, שאלתי לא הייתה **מה טעם** עשתה תורה מהלך זה שמתאר ר"י בן-נון, אלא **מניין** לו כל עיקר הרעיון בדבר שבתונים אלה, שלא שמעתם אוזן מעולם. הרי ודאי עדיף לומר, כפי שעשה כבר בעל הכוזרי, כי פשוטו של מקרא הוא ללא ספק כמשמעו: שבע שבתות בראשית, הקיימות במציאות ולא כרוח רפאים, והמקבילות בדיוק לשבע שבתות השמיטה. וכבר הראיתי במאמרי, שאף חדל ידעו היטב שזהו פירוש הפרשה, אלא שהם ידעו אף גדולה מזו: שני כתובים המכחישים זה את זה לפנינו (ספר ויקרא כנגד ספרי שמות ודברים), ואי אתה יוצא ידי חובתך בבירורו של אחד מהם בלבד. וברוך שמסר תורתו בידי חכמי אמת, הממציים אמתם של המקראות כל אחד לגופו, כדי להגיע מתוך כך לאמתת ההכרעה ביניהם.